

Сања Бурђевећ¹

Висока школа социјалног рада, Београд

Владимир Илић²

Висока школа социјалног рада, Београд

ДОМИНАЦИЈА МАТЕРИЈАЛИЗМА НАД АЛТРУИЗМОМ – КРИЗА ДРУШТВА ИЛИ ПОЈЕДИНЦА?

Сажетак

Вредности спадају у један од основних феномена психичког живота појединца. Циљ је установити разлике између испитаника у степену пожељности хедонистичке, материјалистичке и алтруистичке вредносне оријентације, као и корелацију ових вредности са три особине личности: екстравертност, агресивност и психотицизам. Испитивање је обављено на узорку од 142 испитаника. Резултати су показали да је највећу нумеричку израженост имала материјалистичка вредност ($AC=3,61$), док најмању нумеричку израженост показује хедонистички стил живота ($AC=3,29$). У статистички значајној, позитивној, међусобној корелацији су само активистички и алтруистички стил ($p < .05$). Резултати биваријатне корелације показују корелацију психотицизма са свим вредносним оријентацијама и то у негативном смеру (од $- .176$ до $- .203$), корелацију екстравертности са хедонизмом ($.236$) и екстравертности и алтруизма ($.180$). Закључак је да је материјална сигурност примарна вредност испитаних особа, а да је алтруизам нормативног типа, тј. да је у питању конформистички алтруизам, када је појединац потпуно свестан користи коју има од свог понашања.

Кључне речи: вредности, понашање, друштво, појединац, конформизам

1 Доцент, sanja.djurdjevic@asp.edu.rs

2 Ванредни професор, vladimirilic74@gmail.com

1. ВРЕДНОСНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ ЗА ПОНАШАЊЕ ПОЈЕДИНЦА

Вредности спадају у један од основних феномена психичког живота појединца. Вредности се усвајају током процеса социјалног учења и под утицајем су различитих фактора социјализације. Темеље усвајању одређених вредности у најранијем узрасту поставља породица, а затим утицај врше вршњаци, школа, медији, друштво. Према Ајзенку,³ ставови су чврсто повезани у хијерархијске структуре које одређују људско понашање. По хијерархији, најнижи су ставови који нису чврсти, на другом нивоу су нешто стабилнији ставови који чине саставни део нечијег мишљења, а на трећем, највишем нивоу, налази се структурисан систем стабилних, доследних ставова који утичу на својствено понашање индивидуе. Овај структурисан систем ставова Ајзенк назива системом вредности. Вредносне оријентације и њихов значај за понашање појединца истраживане су у различитим научним дисциплинама, али су најшире разматране у оквиру социјалне психологије. Разноврсност и мултидисциплинарност феномена вредности указује на његову снагу да утиче на различите аспекте људског функционисања.

Када се испитују вредности могуће је поћи од различитих приступа и начина мерења, а у зависности од циља истраживања и популације која се испитује. Један од могућих начина је приступ по коме се вредности налазе у основи одређеног понашања, па се у истраживању операционализују као поједини стилови живота, а на основу исказаног односа (преференције, пожељности) према стилу живота. Овај концепт су у својим истраживањима користили Јоксимовић,⁴ Јоксимовић и Јањетовић,⁵ Рот и Хавелка.⁶ Овакав приступ подразумева да се вредности индивидуалног живота, и то оних општијих, заснованих на Шпрангеровој идеално-типској класификацији основних људских вредности операционализују преко описа појединих начина-стилова живота, а на основу исказаног односа према одређеном стилу живота. Такав приступ смо и ми заузели у овом истраживању, испитујући однос према одређеном

3 Hans J. Eysenck, „The Structure of Social Attitude“, *British Journal of Clinical Psychology*, vol. 14, 4/1975, pp. 323-331.

4 Снежана Јоксимовић, „Однос ученика према појединим начинима живота као показатељ њихових вредносних оријентација“, *Психологија*, 25/1992, стр. 7-24.

5 Снежана Јоксимовић, Драган Јањетовић, „Појам о себи и вредносне оријентације адолесценат“, *Зборник Института за педагошка истраживања*, ISSN 0579-6431, vol. 40, 2/2008, pp. 288-305.

6 Никола Рот, Ненад Хавелка, *Национална везаност и вредности код средњошколске омладине*, Београд, Институт за психологију и Институт за друштвене науке, 1973, pp. 59.

животном стилу, који заправо представља операционализацију за следеће вредности: хедонистичка, материјалистичка, алтруистичка и активистич

Социјални психолози истраживали су који то концепт може поуздано да опише вредносни систем појединца и тако омогући предикцију људског понашања. Један од тих концепата, свакако најпознатији, је Рокичев модел људских вредности, за кога су вредности постојано веровање да су извесни специфични начини понашања или стања постојања лично или друштвено пожељнији од супротног или обрнутог начина понашања или постојања.⁷

Повишен интерес за проблематику вредности у XX веку довео је до великог броја теоријских и методолошких приступа у вези са овим појмом,⁸ па начини испитивања вредности зависе од схватања вредности унутар одређене научне дисциплине, као и од приклањања теоријском становишту одређеног аутора. Различити аутори користе различите термине, као на пример вредности, вредносне оријентације, преферирани животни стилови и друге и придају им различит концептуални статус (став, базична димензија социјалног понашања, црта личности, мотив и сл.). Најчешће коришћена дефиниција је већ поменута Рокичева дефиниција,⁹ али су у употреби и друге дефиниције. Управо због врло широког интердисциплинарног истраживачког интереса за вредности и вредносне оријентације постоји и много дефиниција појма и концепта вредности.¹⁰

Наши аутори вредности дефинишу као релативно стабилне, опште и хијерархијски организоване карактеристике појединца и групе, формиране међусобним деловањем историјских, актуелно социјалних и индивидуалних чинилаца, које због приписане пожељности усмеравају понашање својих носилаца ка одређеним циљевима или као трајан, изразито позитиван однос особе према одређеним објектима које оцењује као важне и за чије остварење постоји изражено лично ангажовање.^{11 12} Вредности су схватања

7 Дефиниција вредности Милтона Рокича, наведена према: Драгана Аларгић, Карактеристике појединца као чиниоци система вредности припадника Војске Србије, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2013, стр. 112.

8 Zoran Pavlović, „Sociopsihološka analiza Inghartovog koncepta vrednosti samoizražavanja“, *Primenjena Psihologija*, vol. 2, 2/2009, стр. 150.

9 Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, New York: Free press, 438/1973, pp. 231.

10 Ronald Inglehart, „Globalization and Postmodern Values“, *Washington Quarterly*, 23(1)/2000, pp. 216.

11 Драгомир Пантић, „Вредности и идеолошке оријентације друштвених слојева“, у зборнику: Друштвени слојеви и друштвена свест (приредили: Поповић, Михајло В.; Болчић, Силвано И.; Пешић, Весна; Јанићијевић, Милосав М. и Пантић, Драгомир Ј.), Институт друштвених наука, Центар за социолошка истраживања, Београд, 1977, стр. 279.

12 Никола Рот, Ненад Хавелка, Национална вредност и вредности код средњошколске

(уверења) о лично или друштвено пожељним начинима понашања, врстама активности и релативно трајним стањима у природи, друштву и појединцу. У објашњењу карактеристика појма вредности Рот наводи да су вредности диспозиције које су централне у структури личности човека и снажно га и трајно покрећу на одређене активности.¹³

Различити аутори вредностима придају различит концептуални статус (вредности, вредносне оријентације, животни стил, мотиви, базични ставови, базичне димензије социјалног понашања и сл.). Најизраженија размимоилажења око дефиниције вредности срећу се у мишљењима на који начин вредности усмеравају људско понашање. Тако неке дефиниције вредност дефинишу као релацију између субјекта и објекта, док други вредност везују за потребе циљеве и диспозиције личности. Вредносне оријентације се сматрају значајним персоналним диспозицијама које утичу на разне облике понашања.¹⁴ Тај статус оне могу имати због повезаности са неким особинама личности. Уколико дакле у структури вредносних оријентација постоји значајан обим варијансе особина личности, онда је логично претпоставити да су те особине посредујуће варијабле између вредности и понашања.

Према Јоксимовић,¹⁵ чији концепт користимо у нашем истраживању, постоје две најопштије вредносне оријентације из којих се логичким поступком могу извести посебне, погодне за испитивања индивидуалних разлика: усмереност ка себи и усмереност ка другима. У оквиру прве спада усмереност на метријална добра (утилитаризам) и усмереност ка уживањима (хедонизам), а у оквиру друге се налази спремност на помагање другима (алтруизам) и залагање за опште добро (активизам). Оно што неку од ових оријентација чини пријемчивом за одређеног појединца јесу разлике у степену пожељности ових вредносних оријентација. Између њих не постоји искључивост, што значи да иста особа може испољавати усмереност ка материјалним добрима и истовремено показивати спремност да мења друштво. Дакле степен пожељности одређене вредносне оријентације је оно што је потребно мерити приликом истраживања вредности.

омладине, Институт за психологију и институт друштвених наука, Београд, 1973, стр. 287.

13 Никола Рот, Основи социјалне психологије, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003, стр.330.

14 Ненад Хавелка, Вредносне оријентације адолесцената: вредности и свест о себи, Настава и васпитање, 5/1998, стр. 805.

15 Снежана Јоксимовић, „Однос ученика према појединим начинима живота као показатељ њихових вредносних оријентација“, нав. дело стр. 8.

И поред свега, међу истраживачима који се баве дефиницијама вредности постоји једна, такорећи општа сагласност, да су *вредности интегрисани социјални ставови, да имају трокомпонентну структуру (когнитивна, афективна и конативна компонента) и да утичу на различите облике понашања*.¹⁶ Конативна компонента се назива још и акционом, мотивационом или вољном компонентом. Иако истраживачи не говоре често о томе, у њиховим радовима се највише пажње поклања афективној компоненти, тачније пожељности објекта.

Вредности које појединац у току свог живота усваја, развија, и преферира детерминишу његово понашање, односе с другим људима, животни стил, животне циљеве, процењивање успешности постигнутих циљева. Вредности се формирају интегрисањем појединачних социјалних ставова у току процеса васпитања и образовања. Из тог система ставова генеришу се нови ставови. Вредности дефинитивно играју одговарајућу улогу у понашању појединца.¹⁷

С обзиром на то да су вредности присутне у нашим мислима и понашању логично је да утичу на процењивање сопственог и туђег понашања, доношење разних одлука, избор социјалног окружења, избор партнера, усвајање или одбацивање моралних и друштвених норми, избор средстава за остварење сопствених циљева, начин решавања конфликта. Стога смо сматрали да је важно стећи увид у вредносне оријентације као и преференцију односно пожељност одређених вредности код опште популације.

2. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је испитати које су доминантне вредносне оријентације испитаника и у каквој су оне корелацији са следећим особинама личности: агресивност, екстравертност и психотицизам.

3. МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Узорак

Узорак у овом истраживању чинили су испитаници из опште популације, изабрани вишеетапним поступком. Методом случајног избора најпре су изабрана три београдска комунална преду-

16 Златко Шрам, „Вредности и девијантно понашање младих“, у: Млади загуљени у транзицији, (приредио Срећко Михајловић), Београд: Центар за проучавање алтернатива, Београд, 2004, стр. 68.

17 Paul C. Stern, „New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior“, Journal of Social Issues, vol. 56, 3/2000, pp. 410.

зећа од чијих руководиоца смо добили сагласност за обављање истраживања. У оквиру сваког предузећа методом случајног избора извршен је избор радних погона, а у узорак су ушли сви радници, који су се у тренутку истраживања налазили на послу. Укупан број испитаника у овој групи је након одбачених 8 непотпуних упитника, био 142. Од укупног броја испитаника било је 67 (47%) особа женског пола и 75 (52) особа мушког пола, старосне доби од 20 до 60 година ($M=39,91$, $SD=11,73$). Највећи број испитаника има пребивалиште у граду (74 или 43%), у приградском насељу (46 или 32%) и у селу (22 или 16%).

Табела 1. Степен образовања испитаника

Степен образовања	N	%
Основно	13	9,1
Средње	110	77,4
Више	11	7,7
Високо	8	5,6
Σ	142	100

У погледу нивоа образовања, у укупном узорку је најмањи број испитаника био са високим образовањем 8 (5,6%), више од половине испитаника имало је завршену средњу школу 110 (77,4%), са вишом школом било их је 11 (7,7%), а са основном школом 13 (9,1%).

У погледу брачног статуса, највећи број испитаника је био у браку 73 (51%), мањи број није био у браку 42 (29%), разведених је било 25 (17%), а удоваца двоје (1%).

Табела 2. Брачни статус испитаника

Степен образовања	N	%
У браку	73	51,4
Разведен/разведена	25	17,6
Није у браку	42	29,5
Удовац/удовица	2	1,4
Σ	142	100

3.2. Мерни инструмент и поступак истраживања

За испитивање вредносних оријентација коришћен је упитник са посебним питањем за сваку вредносну оријентацију. Упитник

је преузет из поменутог истраживања Јоксимовићеве, а сличан је коришћен и у истраживању наших познатих психолога Рота и Хавелке.¹⁸ Да бисмо установили које су доминантне одлике вредносних оријентација испитаника из нашег узорка, а у односу на то да ли су усмерени на себе и сопствену добит или на добробит других, испитали смо следеће вредносне оријентације:

- 1) Хедонистичка вредносна оријентација,
- 2) Економско-утилитарна вредносна оријентација
- 3) Алтруистичка вредносна оријентација
- 4) Активистичка вредносна оријентација

Наведене вредносне оријентације операционализоване су као животни стилови. У њиховом фокусу није интеракција са другима, већ су оне „индивидуалне“, окренуте сопственој добити. Наиме, кроз преференцију животног стила појединац изражава замисао о себи као особи, о особинама које има или жели да поседује, кроз преференцију понашања.

Наравно наведена операционализација вредности је само хипотетичка јер и ако испитаници исказују своја интимна уверења и осећања питање је како ће бити схваћена вредност и колико ће у одговорима бити присутан феномен социјалне пожељности.

Дакле, сваки животни стил био је формулисан у виду тврдње која се завршава проценом степена значајности пожељности коју испитаник приписује том стилу. Од испитаника је тражено да на петостепеној скали исказу у којој мери им се наведени животни стил допада. Скала је била петостепена, при чему је вредност 1 означавала одговор „најмање допада“, а вредност 5 одговор „највише допада“. Поред тога, од испитаника је тражено да у посебној колони напишу који им се животни стил од понуђених највише допада, а који им се најмање допада.

Због малог броја варијабли на скали (мањи од 10) Cronbach α није рачунат, али су рачунате корелације између парова варијабли и средња вредност ових корелација је 0,2.

За испитивање особина личности коришћени су тестови ЕПСИЛОН (даје податке о екстровеизији), СИГМА (даје податке о импулсивности, агресивности, доминацији и неповерењу у људе) и ДЕЛТА (даје податке о психотицизму), из батерија тестова КОН 6, Момировића и сарадника,¹⁹ психодијагностички упитник који се користи за одређивање структуре личности нормалних и испитаника са психичким аберацијама.

18 Никола Рот, Ненад Хавелка, „Национална вредност и вредности код средњошколске омладине“, нав. дело, стр. 288.

19 Konstantin Momirović, Boris Wolf, Zvonimir Džamonja, KON 6: Kibernetička baterija konativnih testova, Savez društava psihologa Srbije, 1992.

Табела 3. Метријске карактеристике тестова КОН 6

Субтест	rho	msa	h	v
ЕПСИЛОН	.96	.94	.69	.96
СИГМА	.95	.90	.50	.95
ДЕЛТА	.98	.97	.65	.95

Напомене: rho – Guttman-Nicewander мера поузданости;

msa - Kaiser-Rice мера репрезентативности;

h - Момировићев коефицијент хомогености;

v - коефицијент ваљаност

3.3. Статистичка обрада података

Категорички подаци су описани путем мера пребројавања (фреквенце и процента), док су приликом описа нумеричких варијабли коришћене аритметичка средина и стандардна девијација. У другој фази су изведене основне корелационе анализе са циљем утврђивања односа међу варијаблима.

4. РЕЗУЛАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Табела 4. Декриптори расподеле мера самопроцене животног стила

	M	SD
Хедонистички	3.29	1.22
Материјалист.	3.61	1.12
Алтруистички	3.30	1.03
Активистички	3.42	1.16

Емпиријске дистрибуције мера самопроцене испитаниковог животног стила указују на то да је материјалистички животни стил у узорку најизраженији (M=3,61; СД=1,12), док најмању нумеричку израженост показује хедонистички животни стил (M=3,29; СД=1,22). Приметно је да су разлике у средњим вредностима животног стила прилично уједначене, наиме, само је између хедонизма и материјализма нешто већа разлика у оценама.

Поред скалирања сваког животног стила, од испитаника смо тражили и да означе који им је од четири понуђена животна стила најпогодљивији облик, а који најмање допадљив.

Табела 5. Најдопадљивија и најмање допадљива вредносна оријентација

	Хедонизам		Материјализам		Алтруизам		Активизам	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Најдопадљивија	41	27.7	56	37.8	17	11.5	34	23.0
Најмање допадљива	50	33.8	31	20.9	18	12.2	49	33.1
Σ	N %							

Код испитаника у овом истраживању материјализам је најпожељнија вредносна оријентација/стил живота (56 или 37,8%). Друго место по пожељности заузима активизам (34 или 23%), затим хедонизам (41 или 27,7%), док алтруизам као најпожељнију вредност бира најмањи број испитаника (17 или 11,5%).

Занимљиво је да су нешто другачији резултати добијени када је у питању избор најмање пожељне вредности. Резултати указују на то да је хедонистички стил живота најмање пожељан (50 или 33,8%), следе активизам на другом месту (49 или 33,1%), материјализам на трећем (31 или 29,1%) и алтруизам на последњем месту (18 или 12,2%). Дакле, када бирају најмање пожељан стил испитаници другачије виде алтруизам, односно најмањи број испитаника (свега 12,2%) бира овај стил као онај који им се најмање допада.

У тумачењу резултата треба знати да код испитивања вредности постоји феномен социјалне пожељности одговора, тако да су некада степени прихваћености (односно неприхваћености) неке вредносне оријентације виши или нижи него што они то реално јесу. С друге стране, постоји познати феномен да људи под вредносним оријентацијама подразумевају различите појмове, па тако различити појмови за различите појединце имају сасвим другачија значења. Овај проблем личног референтног оквира је доказан у многим емпиријским истраживањима ставова и вредности.

Табела 6. Интеркорелације животних стилова

Вредносна оријентација	1	2	3
1. Хедонистички	/		
2. Материјалистички	-.021	/	
3. Алтруистички	.028	.043	/
4. Активистички	-.039	.117	.330**

Напомена: ** $p < 0,05$

Интеркорелације испитиваних животних стилова показују нам да су у статистички значајној, позитивној, међусобној корелацији само активистички и алтруистички стил ($p < 0,05$), док остали стилови нису значајније повезани.

Да ли је у групи наших испитаника више оних који активизам и помагање другима бирају услед личног незадовољства и ниског самопоштовања, па самим тим и потребе да буду награђени, да их људи поштују, или су ове оријентације управо повезане са високом моралношћу и просоцијалним стилем живота и дубоком веровању да треба бити хуман и пожртвован, не можемо са сигурношћу да знамо. Једно наше раније истраживање, које се бавило испитивањем разлика у животним стиливима осуђених на казне затвора и осуђених на алтернативне казне и неосуђиване популације у Србији, показало је да је хедонистичка вредносна оријентација најмање пожељна код свих испитаника, али да је стопа избора ове оријентације као најмање допадљиве далеко већа у групи осуђеника оба типа у односу на општу популацију, као и да већу склоност ка алтруизму имају особе које се због извршених лакших кривичних дела налазе на незатворским казнама, у односу на особе које су извршиле тежа кривична дела и налазе се у затвору.²⁰ Друго истраживање показало је да су само код особа које су изузетно екстравертне хедонизам и алтруизам високо вредновани.²¹

Табела 7. Биваријатне корелације између особина: екстравертност, агресивност и психотицизам и вредносних оријентација: хедонизам, материјализам, алтруизам и активизам

	Хедонизам	Метријализам	Алтруизам	Активизам
Екстравертност	.236**	.043	.180*	.122
Агресивност	-.066	-.179*	-.102	-.117
Психотицизам	-.178*	-.203*	-.176*	-.226**

Напомена: * $p < .05$, ** $p < .01$

Резултати биваријатне корелације показују да је психотицизам ниско, али ипак статистички значајно повезан са свим вредносним оријентацијама и то у негативном смеру (висине корелација се крећу од $-.176$ до $-.203$). Овај налаз нам показује да

20 Sanja Đurđević, Rosa Šapić, Dragana Daruši, Examination of Correlation Between Personality Traits and Value Orientations of Perpetrators of Criminal Acts, International scientific conference „Archibald Reiss Days“, Thematic conference proceedings of international significance, 3/2016, pp. 120-129.

21 Sanja Djurdjevic, Žilijeta Krivokapić, Rosa Šapić i Sreten Vićentić, „Understanding Conative Regulation system Examination of the Differences Between Offenders and Non-offenders“, Journal of Special Education and Rehabilitation, 17(1-2)/2016, pp. 66-84.

су код испитаника са испољеном високим психотицизмом истовремено ниски алтруизам (- .176) и активизам (- .226), као и недостатак жеље за различитим врстама уживања (- .178) и материјалном благостању (- .178). Овај налаз не чуди ако знамо да је особа са високом психотицизмом усамљеник, коме није стало до људи, која се тешко прилагођава другима, без емпатије и чак често агресивна према другима. С друге стране, иако ниска, корелација екстравертности и хедонизма (.236) указује на могућност да је за одређен број изразито екстравертних хедонизам једна високо вреднована оријентација. Ово не чуди, јер у самој сржи екстравертности као особине лежи тежња за уживањем, потреба за интензивним дружењем, забавама, експонирањем себе, импулсивност у понашању, потреба за безбрижним и лаким животом, непоузданост, слаба контрола емоција. Све ово јесу одлике и хедонистичког стила живота. Такође, корелација екстравертности и алтруизма (.180) је доказ да ће екстраверти чешће испољавати емпатију за друге људе и радије се жртвовати за друге и помагати им. Објашњење за ову везу би могло бити више у потреби екстравертних људи да се допадну другима и помажу им из сасвим себичних, а не хуманих разлога. У неким ранијим истраживањима доказана је повезаност спољашњег локуса контроле и алтруизма²² па можемо претпоставити да се у овој групи испитаника ради управо о особама које карактерише спољни локус контроле, што ће рећи то су углавном особе које су несигурне у себе, ниског самопоштовања, које разлоге за своје неуспехе траже споља. Код таквих особа се потреба за помагањем другима јавља као потреба за сигурношћу, прихватањем од стране других.

Наши налази се уклапају у теоријске и методолошке дебате о суштини алтруизма, у смислу да ли ова вредност представља несебично давање себе другима и помагање без икаквог другог мотива или је она само егоистична потреба да нас други воле, цене или хвале. Овакав облик алтруизма се налази у основи конформистичког алтруизма, када је појединац потпуно свестан користи коју има од свог понашања. Такође, могуће је да се овај облик алтруизма остварује и на несвесном плану, што је и вероватније када особа испољава алтруизам из субмисивности или из страха од неког ауторитета или због избегавања могућег негативног поткрепљења.

Приврженост алтруизму може да буде израз нормативног алтруизма, који значи да је алтруистично понашање засновано на страху од санкција за понашање које није сагласно социјалним

²² Јоксиминовић, „Однос ученика према појединим начинима живота као показатељ њихових вредносних оријентација“, нав. Дело, стр.12.

нормама, а може да буде и интернализован тип алтруизма који није мотивисан спољном наградом.

Испитујући да ли је веровање појединца у „чисто добро“ и „чисто зло“ у корелацији са релевантним психолошким феноменима група аутора је спровела пет студија које су имале за циљ да процене да ли (а) постоје индивидуалне разлике у томе како људи одговарају на ово безвременско питање и (б) да ли су такве разлике вредне мерења.²³ Аутори ове студије закључују да се поуздано могу измерити веровања људи о добру и злу и да резултати тих мерења показују конзистентан образац ефеката: да су појединци који верују у чисто зло спремнији да делују агресивно, док они који верују у чисто добро спремнији да показују просоцијално понашање и алтруизам.

Насупрот томе, порицање да то чисто добро постоји може служити оправдавању једне све више присутне просоцијалне апатије, а по принципу ако су сви људи по природи себични не треба се осећати кривим за сопствено самопоуздање и недостатак алтруизма, нити га покушавати мењати.²⁴

Друга истраживања која су се бавила везом алтруизма и асоцијалног понашања доказала су да су ове две тенденције понашања неусаглашене и да долазе из различитих извора. С обзиром да су испитаници у нашем истраживању просоцијалне особе из опште популације налази су у складу са резултатима истраживања која доказују да је алтруизам у корелацији са просоцијалним понашањем и инхибицијом агресије.²⁵

Што се тиче интеркорелације активизма и алтруизма, код испитаника у нашем истраживању, можемо рећи да је такав налаз у складу са резултатима наведеног истраживања Јоксимовић које такође показује повезаности ове две оријентације код припадника опште популације (ученичке популације).

Наши налази подударни су налазима истраживања вредносних оријентација на некриминалној популацији у нашој средини, која су показала да је хедонистички животни стил један од два најпожељнија стила живота младих из опште популације.²⁶

23 Russell J. Webster, Donald A. Saucier, „Angels and Demons Are Among Us: Assessing Individual Differences in Belief in Pure Evil and Belief in Pure Good“, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39/2013, pp. 1460.

24 Judith J. Lichtenberg (2010), *Is Pure Altruism Possible?*
Интернет: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2010/10/19/is-pure-altruism-possible/>

25 Nancy Eisenberg, Natalie Eggum, Laura Di Giunta, „Empathy-related Responding: Associations with Prosocial Behavior, Aggression, and Intergroup Relations“, *Social Issues and Policy Review*, 4(1)/2010, pp. 145.

26 Јоксимовић, „Однос ученика према појединим начинима живота као показатељ њихових вредносних оријентација“, нав. дело стр.13

Ово истраживање је, као и нека друга, покушало да да одговор на питање да ли је примарна добит од алтруизма усмереност на сопствену личност и одржавање одређене „добре“ слике у јавности, односно да ли је више мотивисано друштвеним наградама, или је у питању анонимна просоцијалност мотивисана емпатијом и алтруистичким мотивима.²⁷

Неопходно је на крају истаћи да поред индивидуалних психичких фактора за алтруистичко понашање важну улогу имају и социјализација и ситуациони утицаји, које ми у овом истраживању нисмо разматрали.²⁸

5. ЗАКЉУЧАК

Поред налаза о ниској прихваћености алтруизма код наших испитаника, веће изненађење за нас представља налаз да хедонизам као животни стил нема велики значај, што је у неку руку различито у односу на досадашња истраживања вредности код нас. Једно од објашњења би могло бити да људи који се налазе у тешкој економској ситуацији, оптерећени сталним страхом од губитка посла и потенцијалне егзистенцијалне угрожености не размишљају о уживањима и лагодном животу.

Могли бисмо рећи да у друштву у коме живимо, које је озбиљно угрожено тешком материјалном ситуацијом грађана, свакодневном борбом за очување егзистенције и константним страхом од губитка посла, где је у значајној мери присутна конфузија вредносног система, налаз да материјализам као животни стил има доминантан значај ни мало не изненађује. Можемо се сложити са ставом Кордића²⁹ чији налази указују да за већину младих у Србији није важан лични развој, већ материјална сигурност и задовољство.

С обзиром да је за помагање другима неопходна емоционална стабилност и да је алтруизам као вредност и стил понашања у великој мери повезан са високим самопоштовањем и унутрашњим локусом контроле остаје да се питамо у коликој су мери код наших грађана присутне ове личне карактеристике, као и шта то друштво треба да учини како би се ова позитивна вредност више ценила. Лагодан живот, уживање по принципу „сад и овде“, непостојање озбиљног животног плана, брзо и лако богаћење, неспремност на

27 Bradley A. White, „Who Cares When Nobody is Watching? Psychopathic Traits and Empathy in Prosocial Behaviors“, *Personality and Individual Differences*, 56/2014, pp. 118.

28 Nancy Eisenberg, *Altruistic Emotion, Cognition, and Behavior (PLE: Emotion)*, Psychology Press, 2014, pp. 267.

29 Љиљана Кордић, *Osvajanje slobode. Ekonomska socijalizacija mladih u Srbiji*, Cenzura, Novi Sad, 2008, стр. 56.

одрицања и одлагања задовољства, су вредности које карактеришу модерну потрошачку културу и представљају вредности које су према налазима бројних истраживања најпопуларније међу припадницима опште популације.

Нама се чини сврсисходно објашњење наших резулта да се у основи алтруизма налази потреба да се приликом пружања помоћи другоме оствари добит за себе. Будућа истраживања би требало да доказују у којој мери задовољство због алтруистичног понашања проистиче из социјализације, а у којој из индивидуалних карактеристика.

ЛИТЕРАТУРА

- Аларгић, Драгана, „Карактеристике појединца као чиниоци система вредности припадника Војске Србије“, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2013, стр. 112.
- Јоксимовић, Снежана, „Однос ученика према појединим начинима живота као показатељ њихових вредносних оријентација“, *Психологија*, 25/1992, стр. 7-24.
- Јоксимовић, Снежана; Јањетовић, Драган, „Појам о себи и вредносне оријентације адолесцената“, *Зборник Института за педагошка истраживања*, ISSN 0579-6431, 40.2/2008, стр. 288-305.
- Пантић, Драгомир, „Вредности и идеолошке оријентације друштвених слојева“, у зборнику: *Друштвени слојеви и друштвена свест* (приредили: Поповић, Михајло В.; Болчић, Силвано И.; Пешић, Весна; Јанићијевић, Милосав М.; Пантић, Драгомир Ј.), Институт друштвених наука, Центар за социолошка истраживања, Београд, 1977, стр. 279.
- Рот, Никола; Хавелка, Ненад, „Национална везаност и вредности код средњошколске омладине“, *Београд, Институт за психологију и Институт за друштвене науке*, 1973, стр. 59.
- Рот, Никола, *Основи социјалне психологије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003, стр. 330.
- Хавелка, Ненад, „Вредносне оријентације адолесцената: вредности и свест о себи“, *Настава и васпитање*, 5/1998, стр. 803-824.
- Шрам, Златко, „Вредности и девијантно понашање младих“, у: *Млади загуљени у транзицији*, (приредио Срећко Михајловић), Београд: Центар за проучавање алтернатива, Београд, 2004, стр. 65-93.
- Ђурђевић, Sanja; Krivokapić, Žilijeta; Šapić, Rosa; Vićentić, Sreten, „Understanding Conative Regulation Systems – an Examination of the Differences Between Offenders and Non-offenders“, *Journal of Special Education and Rehabilitation*, 17(1–2)/2016, pp. 66-84.
- Ђурђевић, Sanja; Šapić, Rosa; Daruši, Dragana, *Examination of correlation between personality traits and value orientations of perpetrators of*

criminal acts, International scientific conference „Archibald Reiss Days“, Thematic conference proceedings of international significance, 3/2016, pp. 120-129.

- Eisenberg, Nancy, *Altruistic Emotion, Cognition, and Behavior (PLE: Emotion)*, Psychology Press, 2014, pp. 267.
- Eisenberg, Nancy; Eggum, Natalie; Di Giunta, Laura, „Empath-related Responding: Associations with Prosocial Behavior, Aggression, and Intergroup Relations“, *Social issues and policy review*, 4(1)/2010, pp. 143-180.
- Eysenck, J. Hans, „The structure of social attitudes“, *British Journal of Clinical Psychology*, 14.4 (1975), pp. 323-331.
- Inglehart, Ronald, „Globalization and Postmodern Values“, *Washington Quarterly*, 23(1)/2000, pp. 215-228.
- Kordić, Ljiljana, *Osvajanje slobode. Ekonomska socijalizacija mladih u Srbiji*, Cenzura, Novi Sad, 2008, pp. 56.
- Lichtenberg, Judith J. (2010), *Is Pure Altruism Possible?* Интернет: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2010/10/19/is-pure-altruism-possible/>
- Momirović, Konstantin; Wolf, Boris; Džamonja, Zvonimir, *KON 6: Kibernetička baterija konativnih testova*, Savez društava psihologa Srbije, 1992.
- Pavlović, Zoran, „Sociopsihološka analiza Inghartovog koncepta vrednosti samoizražavanja“, *Primenjena psihologija*, 2.2/2009, pp. 149-166.
- Rokeach, Milton, *The nature of human values*, New York: Free press, 438/1973, pp. 231.
- Stern, Paul C., „New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior“, *Journal of Social Issues*, 56.3/2000, pp. 407-424.
- Webster J., Russell; Donald A., Saucier, „Angels and Demons Are Among Us: Assessing Individual Differences in Belief in Pure Evil and Belief in Pure Good“, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39/2013, pp.1455 – 1470.
- White, Bradley A., „Who Cares When Nobody is Watching? Psychopathic Traits and Empathy in Prosocial Behaviors“, *Personality and Individual Differences*, 56/2014, pp. 116-121.

*Sanja Đurđević
Vladimir Ilić
Vesna Dukanac*

THE DOMINATION OF MATERIALISM OVER ALTRUISM – THE CRISIS OF SOCIETY OR AN INDIVIDUAL?

Resume

Values are one of the basic phenomenon of the individual's psychic life. The aim is to determine the differences between the respondents, in desirability of hedonistic, materialistic and altruistic value orientations, as well as the correlation of these values with three personality traits: extraversion, aggression and psychoticism. The survey research conducted, using a sample of 142 respondents. The results showed that respondents indicated the greatest numerical expression of the materialistic value (AS = 3.61), while the hedonistic lifestyle showed the smallest numerical expression (AS = 3.29). It was concluded that there is a statistically significant, positive correlation between activist and altruistic style ($p < .05$). Psychoticism showed negative bivariate correlation with all value orientations (from $-.176$ to $-.203$), while the positive correlation exists between extravertism and hedonism (.236) and between extraversion and altruism (.180). The conclusion of the research was the following: the material security is the primary respondent value; the existence of normative altruism, in terms of altruistic behavior that is causally influenced by feelings of moral obligation to act on one's personally held norms, with an individual which is fully aware of benefits he could gain from his behavior.

Our findings fit into theoretical and methodological debates on the essence of altruism - does this value represents selflessly giving oneself to others and helping without any hidden motive? Or is it just an egotistical need for love, admiration and praise? It is our belief that it is a conformist altruism, referring to the individual who clearly understands all potential advantages of his behavior. Also, it may be possible that this form of altruism appears on the unconscious plane, respectively that a person exhibits altruistic behavior out of submissiveness or fear of authority, or in order to avoid possible negative affirmation.

Keywords: values, behavior, society, individual, conformity